

Voter Turnout in Parliamentary Elections in 2017

Lukáš Linek^{*)}

Abstract: *The article focuses on the explanation of the voter turnout based on the individual characteristics of voters. The aim is to explain the turnout in the parliamentary elections in 2017 and to point out the concordance in the voting behaviour with the preceding parliamentary elections; especially with the elections in 2013 which were very similar in terms of the voter turnout level. The voter turnout is primarily influenced by motivations such as: party identification, feeling of voting efficacy and persuasion of the duty to take part in the elections. The motivations are largely determined by age; to a smaller degree also by education and status. The text also deals with the not yet explored questions of using voter ID cards and their influence on voter turnout level or the time investment in voter turnout.*

Keywords: *voter turnout, elections in 2017, party identification of the voters, voter ID cards*

^{*)} Práce Lukáše Linka na této stati byla podpořena grantovým projektem GA ČR, reg. č. 13-29032S.

Úvod

Účast ve sněmovních volbách v roce 2017 dosáhla 60,8 procenta. Nižší volební účast byla pouze ve sněmovních volbách v roce 2002 (58 procent) a v roce 2013 (59,5 procenta). Celkově nicméně výše volební účasti od roku 2002 stagnuje a osciluje kolem šedesáti procentní výše. Dramatické snížení volební účasti ve sněmovních volbách, ke kterému došlo v roce 2002, tak má dlouhodobý efekt. V těchto volbách také došlo k ustavení základních vzorců ve volební účasti jednotlivých sociálních skupin, které se v navazujících volbách reprodukovaly. Jak tyto vzorce vypadají?

Předchozí analýzy odhalily, že volební účast je podstatným způsobem věkově a sociálně podmíněna: voleb se účastní spíše starší a sociálně výše postavení voliči (Linek 2013a; Linek 2015). Tato podmíněnost se navíc v čase posiluje (Linek 2013b). Tyto strukturální odlišnosti ve volební účasti jsou převážně způsobeny tím, že starší, bohatší a vzdělanější voliči se ve větší míře identifikují s některou ze stran, jsou přesvědčeni o smysluplnosti hlasování ve volbách (Linek 2013a) a jsou přesvědčeni o tom, že účast ve volbách je občanskou povinností (Linek 2015). V neposlední řadě mají důležitou roli i mobilizační faktory jako kontaktování kandidátem v průběhu kampaně, členství v zájmových organizacích a vnitro-rodinné přesvědčování a ovlivňování (Linek 2015).

Poslední sněmovní volby se ale v řadě aspektů odlišovaly od těch předchozích. Zaprvé získalo zastoupení v Poslanecké sněmovně devět stran, při čemž tradiční strany (KSČM, KDU-ČSL, ODS a ČSSD) získaly pouze 32 procent hlasů, zatímco v roce 2013 získaly 50 procent a v předchozích volbách ještě více. Voliči těchto stran se od poloviny 90. let ve větší míře identifikovali se svými stranami než voliči ostatních stran a navíc voliči nových stran si jen obtížně ustavují psychologickou vazbu ke straně. Vzhledem k tomu lze očekávat, že dlouhodobá motivace k účasti a hlasování ve volbách v podobě stranické identifikace bude ztrácet na významu.

Druhým důležitým aspektem je výše volební účasti mladých lidí. Někteří experti totiž před volbami naznačovali, že předvolební průzkumy ukazovaly zvýšenou mobilizaci mladých lidí, v důsledku čehož mělo dojít k podstatnému poklesu rozdílu v účasti mezi mladými do 35 let a staršími nad 60 let z 25 procentních bodů na pouhých 10 (Prokop 2017). Takováto změna v účasti mladých voličů by mohla sehrát podstatnou roli v podpoře některých, především nových stran, na něž se mladší voliči ve větší míře orientují. Vyšší volební účast mladých měly navíc podpořit různé kampaně, jako např. Nevoliš, zaplatíš! (<http://jduvolit.cz/>) nebo projekt Tvoje poprvé (<http://tvojepoprve.cz/>). Je tak otázkou, zda se novým politickým stranám jako Piráti, případně SPD, a kampaním za zvýšení volební účasti mladých podařilo mladé voliče přitáhnout k volbám. Odlišností loňských voleb bylo jistě víc, nicméně již tyto dvě odchylky naznačují, že by mohlo dojít k proměně tradičních vzorců ve volební účasti.

V této studii proto prozkoumám roli socio-demografických charakteristik, postojů a hodnot na účast ve volbách v roce 2017. Cílem je zjistit, zda tyto charakteristiky ovlivňovaly volební účast v roce 2017 stejně jako v předchozích volbách anebo zda lze vidět některé podstatné změny. Vzhledem k tomu, že účast byla ve volbách v roce 2017 skoro stejně vysoká jako v předchozích čtyřech volbách, budu prezentovat jednotlivé informace i pro předchozí volby, aby bylo možné získat představu o tom, zda došlo oproti předchozím volbám k významným posunům či ne. Všechny analýzy jsou založeny na datech z dotazníkových šetření, která se konala krátce po volbách a která sbíralo Centrum pro výzkum veřejného mínění při Sociologickém ústavu AV ČR (tato šetření označuji jako Česká volební studie).

Struktura studie je následující. Nejprve využiji otevřenou otázku na důvody neúčasti ve volbách. Odpovědi na tuto otázku poskytují základní představu o tom, co vedlo čtyři desetiny českých občanů k neúčasti. Poté využiji unikátní informace z České volební studie z roku 2017 ohledně časových nákladů na volební účast. Poprvé tak získáme představu o tom, jak dlouho trvá českým voličům hlasovat ve volbách. V další části se zaměřím na to, které sociální skupiny se zúčastnily sněmovních voleb v roce 2017. V další části přistoupím ke zkoumání motivací k volební účasti. Na závěr představím regresní modely, pomocí nichž budu analyzovat souběžný efekt jednotlivých proměnných na volební účast, a to jak pro rok 2017, tak i pro rok 2013. Cílem těchto modelů je zjistit, zda došlo oproti předchozím volbám ke změně z hlediska vlivu jednotlivých vysvětlení volební účasti.

1. Proč se lidé neúčastní voleb?

Základní představu o tom, proč se někteří lidé neúčastní voleb, poskytují odpovědi na otevřenou otázku, v nichž respondenti vlastními slovy popisují důvody, proč se voleb nezúčastnili (k výhodám a nevýhodám otevřených otázek na důvody volební neúčasti viz Linek 2013a: 168–174). Respondenti v dotazníkových šetřeních nejprve zodpověděli otázku na to, zda se zúčastnili daných sněmovních voleb, a v případě negativní odpovědi následně odpovídali na otevřenou otázku, která zněla: „*Jaký byl hlavní důvod Vaší neúčasti ve volbách?*“ Odpovědi na uvedené otázky byly zaznamenány a následně byly kódovány podle kódového klíče (jeho vytvoření popisuje Linek 2010a). Kódový klíč obsahuje 15 kategorií (a navíc kategorii „ostatní odpovědi“). Pro prezentaci důvodů volební neúčasti jsou nicméně kategorie (především vzhledem k malým počtům odpovědí) sloučeny do devíti kategorií. Otevřené otázky na důvod volební účasti byly položeny ve čtyřech povolebních šetřeních, a to v letech 2006, 2010, 2013 a 2017. V Tabulce 1 proto prezentuji údaje za tyto roky.

Rozlišuji dva základní důvody neúčasti a tím pádem i dvě skupiny nevoličů. Lidé se totiž voleb neúčastní buď proto, že se voleb nemůžou zúčastnit, protože jim

v tom brání nějaká překážka, anebo proto, že nechtějí kvůli jejich postojům k politice, stranám či politikům (toto rozlišení viz Marsh 1991; Blondel, Sinnott, Svensson 1998: 41; Johnston, Pattie 2003). Je tak možné rozlišit dvě skupiny nevoličů:

- nevolič kvůli okolnostem – ten, komu okolnosti zabrání v účasti, a tedy vlastně se nezúčastní voleb nedobrovolně. Mezi důvody této neúčasti patří například nepřítomnost v místě trvalého bydliště, nemoc, neschopnost dopravit se do volební místnosti, nedostatek času kvůli práci, problémy s registrací;
- dobrovolný nevolič – ten, kdo se voleb neúčastní záměrně. Mezi důvody patří například nezájem o politiku, nedůvěra k politickým stranám a nespokojenost s nimi.

Rozdíl mezi těmito skupinami je na první pohled zřejmý, ale ve skutečnosti je toto rozlišení rozostřené, neboť pro některé voliče určité okolnosti mohou znamenat důvod neúčasti, zatímco pro jiné je to obyčejná překážka, kterou lze překonat (viz například Wattenberg 2002: 82–83). Ti, kteří absentují kvůli okolnostem, mají totiž určité charakteristiky a postoje k politice, a kdyby tyto postoje byly jiné, s velkou pravděpodobností by se z řady nevoličů kvůli okolnostem stali voliči (Blondel, Sinnott, Svensson 1998: 41–2).

Prezentace podílů jednotlivých skupin nevoličů je založena na dvou výpočtech, které budu diskutovat souběžně (viz Tabulka 1). První výpočet vztahuje jednotlivé kategorie nevoličů k celkovému počtu oprávněných voličů (viz první sloupec pro daný rok v Tabulce 1). Druhý nebere v potaz velikost celkové volební neúčasti a prezentuje pouze podíly jednotlivých kategorií nevoličů mezi voliči (viz druhý sloupec pro daný rok v Tabulce 1). Cílem prvního výpočtu je porovnání způsobu, jakým respondenti nakládají s odpověďmi, které spadají pod neúčast kvůli okolnostem, které by hypoteticky měly být přibližně stejné v různých volbách (nemoc, zdravotní postižení, registrační problémy, dovolená, služební cesta, pracovní vytížení apod. by neměly být volebně specifické). Tím spíše, že všechny analyzované volby se konaly v průběhu dvou dnů (pátek a sobota). Na druhou stranu volby v letech 2013 a 2017 se konaly na konci října, zatímco předchozí volby se konaly vždy na přelomu května a června. Tato odlišnost by mohla mít vliv na podíl lidí, kteří jsou na dovolené nebo mají takové volnočasové aktivity, které jim v účasti brání. Z výpočtů jsou vyloučeni ti respondenti, kteří tvrdili, že se voleb nezúčastnili, ale nedokázali říci z jakého důvodu, neposkytli žádnou odpověď nebo jejich odpověď nebyla zařaditelná do žádné z použitých kategorií (velikost této skupiny udává poslední řádek Tabulky 1). Jaká je tedy struktura českých nevoličů z hlediska tohoto rozlišení?

Tabulka 1: Hlavní důvody neúčasti ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 2006–2017 (sloupcová procenta)

	2006		2010		2013		2017	
Neúčast kvůli okolnostem	11	31	11	31	13	32	12	32
věk, nemoc, invalidita	3	7	2	6	3	8	3	9
dovolená	5	13	4	10	4	10	3	9
rodina, práce, volný čas	3	9	5	13	5	12	5	12
problémy s registrací	0	1	0	1	1	1	1	2
Dobrovolná neúčast	24	69	26	69	27	68	27	68
nezájem o politiku	9	26	6	15	7	17	8	21
nedůvěra a nespokojenost s politikou	6	16	6	15	6	15	4	9
hlasování nemá význam	4	12	6	17	6	15	5	13
nevěděl, pro kterou stranu hlasovat	4	12	6	17	6	14	6	15
nikdy nehlasuje	1	3	2	5	2	6	4	10
Volební účast	64,5	–	62,6	–	59,5	–	60,8	–
Celkem	100	100	100	100	100	100	100	100
N	2002	595	1857	517	1653	547	1559	512
DK, NA, ostatní	11		19		14		14	

Zdroj: Česká volební studie 2006 (N = 2002), 2010 (N = 1857), 2013 (N = 1653) a 2017 (N = 1559); váženo dle skutečných volebních výsledků.

Při pohledu na podíly jednotlivých skupin nevoličů zazní výrazná shoda v podílu nevoličů kvůli okolnostem a dobrovolných nevoličů v posledních čtyřech sněmovních volbách. Podíl nevoličů kvůli okolnostem se mezi nevoliči pohybuje těsně nad 30 procenty; z hlediska celého elektorátu jejich podíl mírně převyšuje jednu desetinu. Podíl dobrovolných nevoličů je mezi nevoliči necelých 70 procent a mezi všemi oprávněnými voliči přibližně jedna čtvrtina. Většina nevoličů se tedy voleb neúčastní dobrovolně na základě vlastního uvážení a zhodnocení politické situace, kandidujících stran a vlastní pozice v politickém systému.

Podíly jednotlivých podkategorií se v jednotlivých letech mírně liší, v čemž mohou hrát roli jak malé počty případů v jednotlivých podkategoriích (a s nimi spojená větší chyba odhadu), tak skutečné změny v motivacích jedinců. Nevoliči kvůli okolnostem se neúčastní voleb přibližně ve třetině případů proto, že se věnují práci, rodině či volnočasovým aktivitám, a v další přibližně třetině případů proto, že jsou na dovolené. Obdobným podílem jsou ve skupině nevoličů kvůli okolnostem zastoupeni ti, u nichž jsou okolnosti nepřekonatelnou překážkou: problémy s registrací, vysoký věk, nemoc a invalidita. Podíl nevoličů kvůli těmto okolnostem se pohybuje v rozmezí 2 až 4 procent všech oprávněných voličů a 7 až 11 procent všech nevoličů.

Dobrovolná neúčast je většinou hlavním důvodem neúčasti ve volbách. Jednotlivé důvody dobrovolné neúčasti byly seskupeny do pěti obecných skupin. Respondenti nejčastěji uváděli mezi důvody nezájem o politiku, nedůvěru a nespokojenost s politikou, přesvědčení, že hlasování nemá význam, a to, že nevěděli pro kterou stranu hlasovat. V mnohem menší míře uváděli, že nikdy nehlasují (tato odpověď je spíše konstatováním faktu či popisem voličské historie, než poskytnutím důvodu neúčasti). Za pozornost nicméně stojí rostoucí podíl lidí, kteří uvádějí, že nikdy nehlasují: od roku 2006 vzrostl tento podíl z 3 procent nevoličů na 10 procent. V obecné rovině podíl lidí, kteří se opakovaně neúčastní voleb, v čase roste a od roku 2006 dosahuje přibližně jedné čtvrtiny oprávněných voličů (Linek 2014). Zvětšující se část těchto pravidelných nevoličů tak u otevřené otázky vybírá odpověď, že nikdy nehlasují, na místo uvedení důvodu. U této skupiny tak lze pouze spekulovat, zda je hlavním důvodem nezájem o politiku, nespokojenost s ní či přesvědčení o tom, že hlasování nemá smysl.

2. Časové náklady na hlasování

Řada nevoličů kvůli okolnostem udává jako hlavní důvody své neúčasti skutečnost, že byli v době voleb mimo místo svého bydliště na dovolené nebo kvůli práci (přibližně třetina nevoličů kvůli okolnostem) a že neměli na hlasování čas kvůli práci, rodině a trávení volného času (také přibližně třetina nevoličů kvůli okolnostem). Proto v této části prozkoumám relevanci těchto důvodů. Česká volební studie 2017 totiž poprvé zjišťovala, nakolik lidé využívají možnost hlasovat mimo místo bydliště na tzv. voličské průkazy, a také to, jak dlouho trvá voličům zúčastnit se voleb, tedy dojít do volební místnosti, odhlasovat a vrátit se domů.

Volební zákonodárství nabízí lidem, kteří se v době voleb vyskytují mimo místo svého trvalého bydliště, možnost hlasovat na voličský průkaz od sněmovních voleb 2010. Na voličský průkaz může volič hlasovat mimo volební okrsek, do nějž přísluší podle svého trvalého pobytu. Proto si lidé, kteří vědí, že v době voleb budou pobývat mimo místo svého trvalého pobytu, mohou o voličský průkaz zažádat a hlasovat jinde nejen na území Česka, ale i na zastupitelských úřadech v zahraničí. Podle zpráv z médií lze získat představu o popularitě voličských průkazů. Jedná se ale o anekdotické zprávy bez systematického zpracování. Oficiální údaje ohledně jejich využití také nejsou k dispozici, neboť Ministerstvo vnitra ani žádný jiný státní úřad neeviduje využívání voličských průkazů. Proto je jednou z mála možností, jak získat představu o jejich popularitě, využít dotaz v povolebním dotazníkovém šetření.

Podle České volební studie 2017 si o voličský průkaz zažádalo přibližně 1,5 procenta oprávněných voličů. Nejedná se o vysoké číslo, ale zároveň ani nezanedbatel-

né. V Tabulce 1 lze vidět podíl nevoličů, kteří se sněmovních voleb nezúčastnili kvůli dovolené, prázdninám a pobytu mimo domov (řádek dovolená). Jedná se o skupinu občanů, na které jsou voličské průkazy primárně zaměřeny. Je vidět, že od roku 2006 podíl těchto nevoličů klesl z 13 na 9 procent v roce 2017. Přestože jsou tyto rozdíly vzhledem k výběrové chybě statisticky nevýznamné, mohou odrážet rostoucí oblibu voličských průkazů.

Kdo si tedy většinou v Česku žádá o voličský průkaz? Jedná se převážně o mladší voliče (2,5 procenta občanů od 18 do 39 let si zažádalo o voličský průkaz), především studenty (4 procenta studujících si zažádala o voličský průkaz). Dále se jedná o vzdělanější voliče (2 procenta lidí s maturitou a téměř 5 procent lidí s vysokoškolským vzděláním) a voliče s nadprůměrnými příjmy. Voličský průkaz si také vyřizují spíše lidé z větších měst, především Prahy (více než 3 procenta obyvatel žijících v Praze). Zároveň ale pouze čtvrtina z žadatelů o voličský průkaz uvádí, že má trvalé bydliště jinde, než kde v současnosti žije. Znamená to, že tři čtvrtiny žadatelů o voličský průkaz jsou lidé, kteří očekávají, že v době voleb budou cestovat mimo místo svého trvalého bydliště. V důsledku to znamená, že mezi nejčastější žadatele o voličský průkaz nepatří studenti vysokých škol, kteří studují ve městech, kde nemají trvalé bydliště, ale spíše jedinci z vyšší a střední třídy, kteří jsou mobilní ať už kvůli dovolené nebo zaměstnání.

Lidé, kteří si požádali o voličský průkaz, se v drtivé většině voleb zúčastnili. Lze očekávat, že v případě, kdyby voličské průkazy nebyly zavedeny, by se tato skupina voličů s velkou pravděpodobností voleb nezúčastnila. Voličské průkazy tak pomáhají mírně zvýšit volební účast studentů a skupin s vyšším sociálním statusem. Zároveň ale jejich využití není tak vysoké, aby podstatným způsobem klesl podíl lidí, kteří uvádějí, že se voleb nemohli zúčastnit proto, že byli v době voleb mimo své bydliště. Na jedné straně se může jednat o lidi, kteří se zdržují v době voleb v zahraničí, neboť v takovém případě musí voliči hlasovat na zastupitelských úřadech osobně. Druhou skupinou mohou být takoví občané, kteří pobývají v době voleb v Česku, ale necítí velkou potřebu zúčastnit se voleb, neboť jinak by si voličský průkaz zařídili a voleb se zúčastnili. Proto lze argumentovat, že velká část občanů, kteří uvádí pobyt mimo své bydliště jako hlavní důvod neúčasti ve volbách, tuto odpověď využívá jako únikovou odpověď, díky níž lze sociálně přijatelným způsobem ospravedlnit neúčast ve volbách.

Přibližně jedna osmina nevoličů uvádí, že se voleb nezúčastnila kvůli nedostatku času, ať už kvůli zaměstnání, trávení volného času nebo rodině. Tato skupina nevoličů sice byla v době voleb v místě svého trvalého bydliště, ale nedostatek času jí v tom zabránil. Kolik času vůbec čestí voliči potřebují na to, aby odhlasovali? V České volební studii 2017 respondenti odpovídali na otázku ohledně toho, jak dlouho jim hlasování zabere. Při odpovídání měli respondenti uvést počet minut, který jim

zabere cesta do volební místnosti, hlasování a cesta zpět. V případě, že respondent šel hlasovat cestou z práce nebo do obchodu, měl uvést, o kolik delší byla cesta, než kdyby nešel hlasovat.

Čtvrtině voličů trvalo hlasování do 10 minut a dalším 15 procentům trvalo hlasování od 11 do 15 minut. Čtyřem voličům z deseti tak hlasování zabere do čtvrt hodiny. Dalších 18 procent voličů odhaduje dobu spojenou s hlasování v rozmezí od 16 do 20 minut a každý čtvrtý volič uvedl, že mu hlasování trvalo v rozmezí 21 až 30 minut. Čtyřem pětinám voličů (81 procent) tak hlasování zabralo maximálně půl hodiny. Zbývá necelá pětina voličů, která uvedla, že jim hlasování trvalo více než 30 minut. Průměrná uváděná hodnota je 24 minut a střední hodnota 20 minut. Blais (2000) zkoumal dobu strávenou hlasováním při dvou hlasováních v Kanadě a prezentuje velmi podobné výsledky. Necelé polovině kanadských voličů zabralo hlasování do 15 minut a sedmi osminám do 30 minut. Průměrnou dobu uvádí 23 a 25 minut (Blais 2000: 85).

Délka hlasování se podstatným způsobem neodlišovala podle toho, zda voliči hlasovali na voličský průkaz nebo zda mají trvalé bydliště v místě, kde pobývají. Lze nicméně zaznamenat, že voliči, kteří mají trvalý pobyt mimo své místo bydliště, ve větší míře uváděli, že jim hlasování trvalo déle než 30 minut (33 procent případů oproti 18 procentům mezi všemi voliči), nicméně počty takových případů v datovém souboru jsou malé a nelze si být jistý přesností tohoto odhadu. Jedinou charakteristikou, která souvisela s tím, jak dlouho voličům trvá hlasování, je velikostní charakter místa bydliště. Voliči, kteří žijí na vesnici a malém městě, tráví hlasováním kratší dobu, než voliči z větších měst. V průměru trvá hlasování v obcích s méně než 5 tisíci obyvatel do 20 minut, zatímco ve větších městech se pohybuje do 25 minut a u lidí s bydlištěm v Praze dokonce nad 30 minut. Na základě těchto údajů by bylo možné očekávat nižší volební účast v Praze, neboť časové náklady na hlasování jsou zde nejvyšší. Ve sněmovních volbách v roce 2017 byla nicméně v Praze nejvyšší účast ze všech 14 krajů. S velkou pravděpodobností tak delší doba hlasování ve větších městech může souviset s velikostí volebních okrsků ve městech a tím pádem případnými frontami v hlasovacích místnostech.

3. Volební účast a sociální charakteristiky

Poté, co byly prezentovány základní informace o důvodech neúčasti ve sněmovních volbách a odhady časových nákladů na volební účast, zaměřím pozornost na úroveň účasti v jednotlivých sociálních podskupinách. Vztah volební účasti a sociálních charakteristik je v různých zemích a obdobích odlišný. Zatímco v dřívějších obdobích byl vztah věku a volební účasti relativně volnější, případně vůbec neexis-

toval, tak v posledních dekáдах tento vztah zesiluje (Wattenberg 2008: 104–108). Přesto i v současnosti existuje řada zemí, v nichž volební účast není věkově skoro vůbec podmíněna a zároveň se jedná o země bez povinné volební účasti jako například Dánsko, Nizozemí či Švédsko (viz Wattenberg 2008: 97–108). Obdobně se v čase prohlubuje i souvislost mezi sociálním statutem a volební účastí, i když existují země, v nichž tato souvislost neexistuje (Nevitte et al. 2009; Wray-Lake, Hart 2012). Z předchozích studií volební účasti v Česku víme, že volební účast je podstatně sociálně stratifikována (Linek 2013b) a věkově podmíněna (Linek 2013a). Reprodukovaly se ve sněmovních volbách v roce 2017 uvedené vzorce volební účasti jednotlivých sociálních skupin?

Tabulka 2 prezentuje vývoj volební účasti dle věkových, vzdělanostních a příjmových skupin od roku 2002. Hodnoty účasti pro jednotlivé podskupiny potvrzují, že vzorce volební účasti, které se ustavily ve sněmovních volbách v roce 2002, se od té doby víceméně dále udržují. Věková struktura voličů byla v roce 2017 tradičně vychýlena ve prospěch starších věkových skupin. Volební účast voličů v rozmezí 18 až 29 let byla necelých 50 procent. Na rozdíl od tradičního vzorce ale byla účast u třicátníků a čtyřicátníků nižší než ve skupině padesátníků. Tento rozdíl může být důsledkem výběrové chyby anebo selektivní de/mobilizace některých věkových skupin ve sněmovních volbách 2017. Věková skupina padesátníků od roku 2002 pravidelně uváděla nižší účast než okolní věkové skupiny. Souběžná analýza věku, období a generací odhalila, že se nejedná o generační odlišnost (Linek, Petrůšek 2016). Ve věkové skupině 60 až 69 let se účastnilo – stejně jako v nejstarší skupině občanů – sedm lidí z deseti.

Srovnání výše volební účasti jednotlivých věkových skupin s rokem 2002, kdy byla o necelá tři procenta nižší volební účast, odhaluje, že v jednotlivých věkových skupinách došlo k minimální změně. Pouze u starších skupin nad 60 let lze registrovat v posledních několika volbách mírně nadprůměrný nárůst účasti. Rozdíl v účasti mezi nejmladší a nejstarší skupinou se přiblížil k nejvyšším hodnotám let 2006 a 2010 a dosáhl 22 procentních bodů. Celková stabilita v účasti jednotlivých věkových skupin se projevuje i v tom, že mezi roky 2013 a 2017 došlo pouze k nepatrným změnám ve výši účasti jednotlivých skupin. Zvýšenou volební účast lze registrovat pouze u třicátníků, a to přibližně o 10 procentních bodů. Znamená to, že ve sněmovních volbách v roce 2017 sice došlo ke zvýšení účasti mladých, ale pouze mezi třicátníky a nikoli mezi prvovoliči či lidmi do 30 let.

Tabulka 2: Účast ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 2002 až 2017 dle věku, vzdělání a příjmu (procenta)

	2002	2006	2010	2013	2017	změna
ÚČAST	58,0	64,5	62,6	59,5	60,8	2,8
VĚK						
18–29 let	49	47	52	49	48	-1
30–39 let	53	64	58	53	64	9
40–49 let	64	70	67	61	64	0
50–59 let	58	68	63	63	58	0
60–69 let	63	77	69	69	71	8
70 let a více	65	71	75	66	70	5
rozdíl	16	25	23	17	22	6
VZDĚLÁNÍ						
základní	51	49	53	47	41	--10
střední bez maturity	51	61	59	58	54	3
střední s maturitou	59	72	68	61	69	10
univerzitní	73	83	79	77	79	6
rozdíl	22	34	26	30	37	15
PŘÍJEM						
1. kvintil	50	62	53	53	64	14
2. kvintil	62	65	66	60	49	-13
3. kvintil	61	67	66	67	65	4
4. kvintil	58	73	68	69	72	14
5. kvintil	69	74	75	71	76	8
rozdíl	19	12	22	19	13	-6

Zdroj: Česká volební studie 2002 (N = 944), 2006 (N = 2002), 2010 (N = 1857), 2013 (N = 1653) a 2017 (N = 1559); váženo dle skutečných volebních výsledků.

Nakolik je tedy pravdivé tvrzení Dana Prokopa (2017) o zvýšené volební účasti mezi mladými ve sněmovních volbách 2017? Zdá se, že by částečně mohlo platit pro skupinu třicátníků. K prozkoumání jeho tvrzení je nicméně nutné využít odpovídající věkové kategorie, neboť jeho tvrzení jsou založená na porovnání účasti mezi občany od 35 let věku a nad 60 let. V roce 2017 tak byla volební účast nejmladší skupiny do 35 let 53 procent (v roce 2013 byla také 53 procent), ve skupině 36 až 60 let dosáhla 63 procent (v roce 2013 to bylo 62 procent) a ve skupině nad 60 let byla účast 71 procent (v roce 2013 dosáhla 70 procent). Z tohoto porovnání je zřejmé, že nejmladší a nejstarší věková skupina se účastnila sněmovních voleb v roce 2017 ve stejné míře jako v roce 2013 a rozdíl mezi oběma věkovými skupinami zůstal stejný na úrovni necelých 20 procentních bodů. K nárůstu volební účasti mladých voličů tak nedošlo.

Vzdělanostní nerovnosti se v roce 2017 dále prohloubily. Nejnižší účast měli jedinci se základním vzděláním (41 procent) a nejvyšší účast ti s vysokoškolským

vzděláním (79 procent). Rozdíl v účasti mezi nejméně a nejvíce vzdělanými dosáhl vysokých 37 procentních bodů. Z hlediska vztahu vzdělání a volební účasti je česká společnost již od roku 2002 rozdělena do čtyř skupin, v nichž se postupně s růstem vzdělání zvyšuje i účast. Změny účasti jednotlivých vzdělanostních skupin byly malé s tím, že k mírnému poklesu došlo u lidí se základním vzděláním, zatímco u vysokoškoláků a jedinců s maturitou dokonce účast mírně roste.

S volební účastí také významně souvisí příjem. Při popisu vztahu mezi příjmem a volební účastí využívám informaci o společném příjmu domácnosti (na rozdíl od příjmu jednotlivců, který by byl příměji srovnatelný se vzděláním). Důvodem je skutečnost, že příjem domácnosti lépe odráží sociální status jedince než individuální příjem. Jednotlivé příjmové skupiny se voleb účastní v odlišné míře a podobně jako v případě vzdělání mají vyšší účast skupiny s vyšším sociálním statutem, tedy vyšším příjmem. Příjmové nerovnosti v účasti jsou v Česku nicméně přibližně o polovinu menší než vzdělanostní nerovnosti. V roce 2017 dokonce skupina s nejnižším příjmem měla vyšší účast než druhá nejchudší skupina. Důvodem je skutečnost, že mezi nízkopříjmové skupiny patří dominantně voliči v důchodovém věku, kteří se zároveň voleb účastní nejčastěji. Například v kvintilu s nejnižším příjmem je více než dvojnásobný počet důchodců než v celé společnosti. Rozdíl v účasti mezi voliči s nejnižším a nejvyšším příjmem (měřeno pomocí rozdílu mezi 1. kvintilem a 5. kvintilem) dosáhl v roce 2017 pouze 13 procentních bodů, což je podobná hodnota jako v roce 2006. Oproti roku 2002 tak došlo k výraznějším změnám v účasti jednotlivých příjmových skupin. Pouze u skupiny voličů s příjmem na úrovni 1. a 4. kvintilu došlo k nárůstu volební účasti a ve 2. kvintilu k jejímu poklesu.

Celkově lze tedy říci, že věkové a vzdělanostní rozdíly v účasti byly v roce 2017 velmi podobné těm, které se ustavily v roce 2002. Pouze v případě příjmu se v čase účast jednotlivých příjmových skupin částečně mění. Tyto změny jsou ale důsledkem růstu podílu důchodců, kteří mají obecně vyšší účast, ve skupinách s nejnižším příjmem. Nízkopříjmové skupiny tak mají vyšší účast a vztah mezi příjmem a účastí tak není lineární.

4. Vliv motivací na volební účast

Volební účast je v jednotlivých sociálních podskupinách od roku 2002 relativně stabilní. Proto se nyní zaměřím na motivace k účasti, které bývají považovány za nejdůležitější nástroje pro vysvětlování volební účasti. V této studii se zaměřím pouze na čtyři motivace k účasti, které mají v českém prostředí nejsilnější vliv na volební účast (Linek 2013a). Patří mezi ně instrumentální motivace v podobě přesvědčení o smysluplnosti hlasování ve volbách, expresivní motivace v podobě stranické identifikace a normativní motivace v podobě pocitu povinnosti hlasovat ve volbách.

Přesvědčení o smysluplnosti hlasování ve volbách je obdobou pocitu politické efektivity, jen je zaměřen přímo na hlasování ve volbách. Proto je možné dokonce ho-vořit o pocitu volební efektivity. K měření tohoto pocitu využívám dvě otázky, které zjišťují, nakolik je jedinec přesvědčen o tom, že záleží na tom, která strana vládne, a že hlasováním pro konkrétní stranu lze něco změnit. První otázka ohledně toho, zda záleží na tom, která strana vládne, měří smysluplnost či užitečnost hlasování z hlediska toho, kdo bude vládnout („kdo je u moci“). Druhá otázka ohledně toho, zda hlasováním pro konkrétní stranu lze dosáhnout změny politiky, měří smysluplnost či užitečnost hlasování z hlediska ovlivnění obsahu politiky („změnit věci“).

Obě dvě motivace významným způsobem ovlivňují volební účast. Ti, kteří jsou přesvědčeni o tom, že záleží na tom, která strana vládne, se účastní ze tří čtvrtin, zatímco ti, kteří o tom nejsou přesvědčeni, pouze z jedné pětiny (viz Tabulka 3). Vztah obou proměnných je téměř shodný jako v předchozích obdobích, zvláště v letech 2002 a 2013. Ti, kteří jsou přesvědčeni, že hlasováním pro konkrétní stranu lze dosáhnout změny politiky, se účastnili voleb ze čtyř pětín, zatímco mezi těmi, kteří o tom nebyli přesvědčeni, se účast blížila jedné desetíně. Opět i v případě této proměnné je souvislost s volební účastí v čase velmi stabilní. Kromě toho, že vztah obou proměnných a volební účasti je v čase stabilní, jsou neméně stabilní i podíly odpovědí v nabízených kategoriích.

Tabulka 3: Účast ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 2002 až 2017 dle pocitu volební efektivity a stranické identifikace (procenta)

	2002	2006	2010	2013	2017	změna
ÚČAST	58,0	64,5	62,6	59,5	60,8	2,8
ZÁLEŽÍ NA TOM, KTERÁ STRANA VLÁDNE						
ne	19	9	27	17	20	1
↑	31	30	45	40	36	5
	53	53	48	48	49	-4
↓	70	76	72	72	67	-3
ano	76	85	78	76	76	0
HLASOVÁNÍM PRO KONKRÉTNÍ STRANU LZE NĚCO ZMĚNIT						
ne	17	10	33	14	11	-6
↑	39	27	34	39	36	-2
	52	58	50	51	46	-6
↓	75	80	76	78	72	-3
ano	85	87	80	76	82	-3
STRANICKÁ IDENTIFIKACE						
žádná	46	48	48	47	44	-2
docela blízko	77	89	88	90	89	12
velmi blízko	90	97	94	94	95	4

Zdroj: Česká volební studie 2002 (N = 944), 2006 (N = 2002), 2010 (N = 1857), 2013 (N = 1653) a 2017 (N = 1559); váženo dle skutečných volebních výsledků.

Expresivní motivace k účasti ve volbách spočívá v tom, že jedinec má svou stranu, s níž se identifikuje a kterou chce podpořit. Ten, kdo se identifikuje se stranou, má svého favorita a ve volbách jej jde podpořit; má totiž pro koho hlasovat. Naopak jedinec bez stranické identifikace neví, pro koho hlasovat, nemá ve volbách „svého koně“. V duchu Schuesslerovy teorie expresivní volby je samotné jednání, které vyjadřuje motivaci, formou identifikace. Jedinec se totiž skrze vyjádření své preference stává svou preferencí nebo jí alespoň dále posiluje (Schuessler 2000). K operacionalizaci expresivní motivace využívám absolutní verzi stranické identifikace, která má mnohem blíže k sociálně psychologické anebo sociálně identitní verzi teorie stranické identifikace. Tato verze stranické identifikace operuje pouze s těmi, kteří uvedou, že se cítí některé straně blízko a uvedou jméno strany (relativní verze bere v potaz i ty respondenty, kteří se sice necítí některé straně blízko, ale cítí se některé straně blíže než jiné).

Souvislost stranické identifikace a volební účasti byla v roce 2017 téměř shodná jako v předchozích volbách (viz Tabulka 3). Jedinci s velmi silnou a méně silnou identifikací se stranou se účastnili voleb přibližně v 90 procentech případů. Naopak u jedinců bez stranické identifikace účast nepřesáhla 50 procent. Podíl lidí, kteří deklarují nějakou identifikaci se stranou, se po mírném poklesu v roce 2013 vrátil k hodnotám z období 2002 až 2010, kdy nějakou úroveň stranické identifikace deklarovalo přibližně 35 procent lidí. Tyto údaje nabourávají představu, že v Česku dochází ve druhé dekádě 21. století k poklesu identifikace se stranami s tím, jak klesá volební podpora tradičních stran s pevnou voličskou základnou (především KSČM, KDU-ČSL a ODS). Ukazuje se totiž, že voliči si v průběhu uplynulých čtyř let dokázali vybudovat vazbu novým stranám, především k ANO. Znamená to, že role stranické identifikace při vysvětlování volební účasti zůstává stejná jako v předchozích volbách.

Poslední motivací, jejíž souvislost s volební účastí nyní prozkoumám, je pocit povinnosti hlasovat ve volbách. Jedná se o sociální normu nebo též morální princip, který není podmíněn tím, které strany kandidují a zda je s nimi volič spokojen či ne. Jeho síla je spíše podmíněna tím, zda okolí může monitorovat naplňování této normy a vyžadovat její splnění. Pocit povinnosti účastnit se voleb je ale obtížně měřitelný koncept, neboť – stejně jako v případě jiných sociálních norem – jsou respondenti stavěni do situace, kdy je společensky žádoucí vybrat jako odpověď souhlas s tvrzením, že hlasování považují za občanskou povinnost. Využívám proto otázku, která nabízí respondentům výběr mezi možnostmi, že hlasování je povinností, a tím, že se jedná o právo každého člověka (viz Blais, Achen 2010).

Pouze 26 procent oprávněných voličů je přesvědčeno o tom, že účast ve volbách je jejich občanská povinnost, zatímco 66 procent je přesvědčeno o tom, že je to jejich právo; zbylí do sto procent odmítli odpovědět nebo nevěděli (v roce 2013 deklarovalo 23 procent respondentů, že považuje účast ve volbách za svou povinnost,

a 70 procent jí považovalo za právo). Z těch, kteří byli přesvědčeni o tom, že volební účast je jejich povinnost, byla jedna třetina o tom velmi silně a více než polovina docela silně přesvědčena. Je zřejmé, že norma ohledně povinnosti účastnit se voleb není v Česku silně rozšířena (například pro USA ukazují Blais a Achen (2010), že přibližně polovina občanů zastává názor, že účast je povinnost). Ti jedinci, kteří považují volební účast za svou povinnost, se účastnili v 82 procentech případů, zatímco ti, pro něž účast je právo, se účastnili v 57 procentech. Tyto hodnoty jsou skoro totožné s těmi, jaké udávali respondenti v povolebním šetření v roce 2013.

5. Regresní analýza volební účasti

V této části prozkoumáme vliv výše zmiňovaných proměnných na volební účast za pomoci binárního logistického regresního modelu. Vliv jednotlivých proměnných je do regresních modelů přidáván ve dvou krocích. První model obsahuje základní socio-demografické a statusové proměnné. Druhý model obsahuje indikátory instrumentální, expresivní a normativní motivace. Prezentuji údaje pro roky 2013 a 2017, aby bylo možné posoudit, zda v čase došlo ke změně efektu některé z proměnných. Jednotlivé proměnné jsou buď dichotomické proměnné (pohlaví, vzdělání, nezaměstnanost, stranická identifikace, pocit povinnosti hlasovat) anebo jsou transformovány do rozpětí 0-1 (pocit volební efektivity, spokojenost s demokracií). Pouze v případě věku je proměnná ponechána v původní podobě v počtu let od narození. Tabulka s jednotlivými modely obsahuje informaci o efektu proměnných, která je udávána pomocí nestandardizovaného logistického regresního koeficientu, jeho statistické významnosti a také pomocí průměrného marginálního efektu (tzv. změna pravděpodobnosti volební účasti při změně hodnoty nezávislé proměnné z nejnižší na nejvyšší úroveň). V případě věku prezentuji marginální efekty při změně věku z 18 na 80 let. Tabulka zároveň obsahuje informaci o shodě modelu s daty (viz statistiky Nagelkerke R^2 a McFadden upravené R^2).

Modely 1 a 3 prezentují efekty pohlaví, věku, vzdělání a toho, zda je člověk nezaměstnaný, a to pro roky 2013 a 2017 (viz Tabulka 4). Efekt všech proměnných je s výjimkou pohlaví statisticky i substantivně významný. Vliv věku na volební účast je specifikován pouze jako lineární, neboť data neposkytovala oporu pro kvadratickou specifikaci efektu věku (viz Tabulka 2). Volební účast nejstarších občanů sice mírně klesala, ale ne natolik, aby bylo nutné do regresního modelu přidávat kvadratickou specifikaci, a to i v situaci, kdy byl analyzován pouze efekt věku na volební účast bez jakékoli další proměnné. Při zvýšení věku z 18 na 80 let došlo ke zvýšení volební účasti o 22 procentních bodů v roce 2013 a o 23 procentních bodů v roce 2017. Vliv věku je takto velký i při kontrole efektu vzdělání.

**Tabulka 4: Účast ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2013
(binární logistická regrese)**

	2013				2017							
	model 1		model 2		model 3		model 4					
	LK	PME	LK	PME	LK	PME	LK	PME				
pohlaví	0,09	2	0,11	2	0,15	3	0,05	1				
věk (18 → 80 let)	0,02	***	22	0,00	5	0,02	***	23	0,01	*	11	
vzdělání												
středoškolské bez maturity	0,44	**	10	0,41	*	9	0,35	*	8	0,46	*	9
středoškolské s maturitou	0,61	***	14	0,46	*	10	1,14	***	25	1,14	***	21
vysokoškolské	1,38	***	28	1,17	***	21	1,63	***	31	1,45	***	23
nezaměstnaný	-0,88	**	-22	-0,95	**	-23	-0,98	**	-24	-0,44		-10
pocit volební efektivity	–			2,08	***	46	–			2,63	***	56
stranická identifikace												
docela silná	–			1,84	***	31	–			1,72	***	29
velmi silná	–			2,07	***	27	–			2,60	***	29
pocit povinnosti hlasovat	–			1,30	***	23	–			1,24	***	22
spokojenost s demokracií	–			0,68	*	14	–			0,98	**	20
konstanta	-0,87			-2,34			-1,04			-3,65		
N	1620		1483		1493		1370					
Nagelkerke R ²	0,08		0,38		0,12		0,44					
McFadden upravené R ²	0,04		0,24		0,07		0,29					

Zdroj: Česká volební studie 2013 (N = 1653) a 2017 (N = 1559); váženo dle skutečných volebních výsledků.

Poznámka: Tabulka prezentuje nestandardizované logistické koeficienty (LK), statistickou významnost a průměrné marginální efekty (PME). Průměrný marginální efekt udává změnu volební účasti při změně nezávislé proměnné z nejnižší na nejvyšší hodnotu. Statistická významnost koeficientů: *** p < 0,001; ** p < 0,01; * p < 0,05.

Jedinci se středoškolským vzděláním bez maturity měli v roce 2017 přibližně o 8 procentních bodů vyšší volební účast než jedinci se základním vzděláním, jedinci se středoškolským vzděláním s maturitou o 25 procentních bodů a vysokoškoláci dokonce o 31 procent oproti jedincům se základním vzděláním. V roce 2013 byly tyto efekty podobné s výjimkou středoškolského vzděláním s maturitou, jehož efekt

byl v tomto roce skoro o polovinu menší. Vedle vzdělání ovlivňuje volební účast i ekonomická aktivita. Zatímco mezi zaměstnanci, důchodci či studenty není velký rozdíl ve volební účasti, jestliže je kontrolován efekt věku, tak velký rozdíl nastává u nezaměstnaných. Skutečnost, že je člověk bez práce, snižuje pravděpodobnost jeho volební účasti o více než 20 procentních bodů.

Shoda modelu s daty byla pro rok 2017 vyšší než v roce 2013 (viz řádky Nagelkerke R^2 a McFadden upravené R^2). Znamená to, že pohlaví, věk, vzdělání a nezaměstnanost souvisely s volební účastí v roce 2017 mnohem těsněji než v roce 2013. Je to způsobeno především větším efektem vzdělání na volební účast. Srovnáme-li navíc shodu modelu s daty za roky 2013 a 2017 s těmi pro předchozí období (viz Linek 2013a: 124–128), zjistíme, že efekt těchto charakteristik na volební účast v čase roste. Společenské rozdíly tak v Česku mají čím dál tím větší souvislost s volební účastí.

Modely 2 a 4 prezentují výsledky regresní analýzy pro roky 2013 a 2017. Do těchto modelů jsou vedle sociálních charakteristik zařazeny i motivace k volební účasti: instrumentální (pocit volební efektivity), expresivní (stranická identifikace) a normativní (pocit povinnosti hlasovat). Kromě nich zařazují do modelu ještě spokojenost s fungováním demokracie, která systematicky a pozitivně ovlivňovala v minulosti volební účast. Efekty všech těchto proměnných jsou statisticky a substantivně významné. Podle očekávání došlo zařazením těchto motivací k výraznému zvýšení shody modelu s daty (hodnota Nagelkerke R^2 dosáhla 0,38 v roce 2013 a dokonce 0,44 v roce 2017).

Instrumentální motivaci v podobě pocitu volební efektivity jsem operacionalizoval pomocí součtového indexu dvou výše zmíněných proměnných (záleží na tom, která strana vládne, a hlasováním pro konkrétní stranu lze něco změnit). Tyto proměnné totiž spolu velmi úzce souvisí (Pearsonův korelační koeficient je vyšší než 0,6). Součtový index byl následně transformován tak, aby nabýval hodnot od 0 do 1. Tento index vlastně vyjadřuje pocit volební efektivity. Ten má ze všech analyzovaných proměnných největší vliv na volební účast. Jestliže porovnáme dva stejné občany, kteří se liší pouze tím, že jeden si myslí, že hlasovat nemá smysl, a druhý, že hlasování má velký smysl, tak pravděpodobnost účasti toho druhého byla v roce 2013 o 46 procentních bodů vyšší než toho prvního a v roce 2017 dokonce o 56 procentních bodů vyšší.

Expresivní motivace v podobě stranické identifikace má také podstatný vliv na volební účast: jestliže se člověk identifikuje s některou ze stran, zvyšuje se pravděpodobnost jeho volební účasti přibližně o 30 procentních bodů, a to jak v roce 2013, tak v roce 2017. Ukazuje se dokonce, že nemá smysl rozlišovat intenzitu stranické identifikace, neboť změna v pravděpodobnosti účasti je velmi podobná jak u těch, kteří označují svůj vztah ke straně jako velmi silný, tak u těch, kteří tento vztah označují za slabší. Poslední z významných motivací k volební účasti je přesvědčení

o povinnosti účastnit se voleb. Tento pocit povinnosti zvyšuje volební účast o více než 20 procentních bodů a velikostí efektu se řadí za stranickou identifikaci či přesvědčení o smysluplnosti hlasování.

Do modelu jsem zařadil i spokojenost s fungováním demokracie, neboť předchozí analýzy naznačují, že s volební účastí souvisí (Linek 2015). Spokojenost s fungováním demokracie v zemi měří na jedné straně přesvědčení o legitimitě demokracie a na druhé straně měří politickou spokojenost, hodnocení aktuální politické situace (viz Linek 2010b: 48–53). Bez ohledu na tuto nejasnost byl rozdíl v účasti mezi spokojeným a nespokojeným jedincem 14 procentních bodů v roce 2013 a dokonce 20 procentních bodů v roce 2017.

Za pozornost stojí změna v efektu sociálních charakteristik poté, co byly do modelu zařazeny motivace. Po jejich zařazení došlo k podstatné redukci efektu věku: jak stranická identifikace, tak pocit povinnosti účastnit se voleb a pocit volební efektivity jsou ve větší míře rozšířené mezi staršími voliči. Došlo i k mírné redukci efektu vzdělání, ale nikoli tak velkému, jako například v analýzách volební účasti, které pokrývaly období 1996–2010 (viz Linek 2013: 157, 162). Vzdělání tak má podstatný a na analyzovaných motivacích nezávislý efekt na volební účast.

Celkově lze zde prezentované regresní analýzy volební účasti zredukovat na tři důležitá zjištění. Zaprvé je efekt sociálních charakteristik, především věku a vzdělání, na volební účast relativně silný a po zařazení motivací do vysvětlení účasti sice dochází k redukci jejich efektu, přesto ale jejich vliv zůstává statisticky významný. Zadruhé tři základní motivace k účasti (pocit volební efektivity, stranická identifikace a pocit povinnosti hlasovat ve volbách) vysvětlí podstatnou část variability v účasti ve volbách. Zatřetí jsou efekty sociálních charakteristik a motivací velmi podobné jak v roce 2013, tak v roce 2017. Jediná významnější odlišnost spočívá ve větším efektu vzdělání v roce 2017, především u jedinců s maturitou.

6. Závěr

V této studii jsem se zaměřil na vysvětlení volební účasti na základě individuálních charakteristik voličů. Cílem prezentovaných analýz bylo nejen vysvětlit účast ve sněmovních volbách v roce 2017, ale poukázat na shodu ve volebním chování s předchozími sněmovními volbami; především s volbami v roce 2013, které byly velmi podobné z hlediska výše volební účasti. Mezi nejzásadnější zjištění těchto analýz patří vysoká shoda ve vysvětlení volební účasti a v efektu jednotlivých proměnných při srovnání s předchozími obdobími. Skoro lze říci, že z hlediska faktorů, které v roce 2017 ovlivňovaly volební účast, nedošlo k téměř žádné podstatné změně oproti předchozím volbám. Volební účast primárně ovlivňují motivace: stranická

identifikace, pocit volební efektivity a přesvědčení o povinnosti účastnit se voleb. Tyto motivace jsou z velké části věkově determinované; z menší části i vzdělanostně a statusově.

Oproti předchozím analýzám volební účasti v Česku tato studie přináší několik důležitých zjištění. Ty se týkají především dosud nezkoumaných otázek jako využívání voličských průkazů a jeho vlivu na výši volební účasti či časové náklady na volební účast. V povolebním šetření deklarovalo přibližně 1,5 procenta lidí, že si vyřídili voličský průkaz, a tito voliči také deklarovali i volební účast. Lze předpokládat, že bez voličského průkazu by se voleb nezúčastnili. Z celkového hlediska se sice jedná o nepatrný zlomek voličů, ale volební účast 60,8 vypadá lépe než 59,3. Neméně zajímavá jsou zjištění o době, kterou voliči hlasováním zaberou. Přibližně čtyři voliči z pěti stráví hlasováním méně než 30 minut. Průměrná doba hlasování se pohybuje kolem 24 minut. Je zřejmé, že časové náklady na hlasování nemohou být pro většinu voličů podstatným důvodem pro neúčast.

Provedené analýzy volební účasti docházejí k zjištění o silném efektu vzdělání na volební účast. A není to něco typické pro Česko; naopak, jedná se o celkem tradiční vzorec. Teoreticky důležité ale je, že i po zařazení základních motivací k účasti jako jsou stranická identifikace či pocity volební efektivity a povinnosti hlasovat zůstává efekt vzdělání silný. Sice dojde k redukci jeho efektu, ale například v českém případě je pravděpodobnost účasti u vysokoškoláků o více jak 20 procentních bodů vyšší než u lidí se základním vzděláním. Skutečnost, že podstatná část efektu vzdělání nesouvisí se zde analyzovanými motivacemi, představuje důležitou výzkumnou otázkou pro budoucí výzkum. Ten by měl odpovědět na otázku, co vlastně vzdělání při vysvětlování volební účasti reprezentuje.

Literatura

- Blais, André. 2000. *To Vote or Not To Vote? The Merits and Limits of Rational Choice Theory*. Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press.
- Blais, André, Christopher H. Achen. 2010. „Taking Civic Duty Seriously: Political Theory, Political Culture, and Turnout Models.“ Text prezentovaný na semináři Center for the Study of Democratic Politics, Princeton University, 11. března 2010.
- Blondel, Jean, Richard Sinnott, Palle Svensson. 1998. *People and Parliament in the European Union. Participation, Democracy, and Legitimacy*. Oxford: Oxford University Press.
- Johnston Ron J., Charles J. Pattie. 2003. „The Growing Problem of Electoral Turnout in Britain? Voluntary and Involuntary Non-Voters in 2001.“ *Representation* 40(1): 30–43.
- Linek, Lukáš. 2015. „Účast ve sněmovních volbách v roce 2013: zdroje, mobilizace a motivace.“ *Evropská volební studia* 10(2): 76–90.

- Linek, Lukáš. 2014. „Čistá a celková volební volatilita v Česku v letech 1990–2013: stejný koncept, odlišná měření a podobné závěry?“ *Acta Politologica* 6(1): 24–38.
- Linek, Lukáš. 2013a. *Kam se ztratili voliči? Vysvětlení vývoje volební účasti v České republice v letech 1990–2010*. Brno: CDK.
- Linek, Lukáš. 2013b. „Rostoucí sociální nerovnosti ve volební účasti v Česku v letech 1990–2010“. *Naše společnost* 11(1): 3–14.
- Linek, Lukáš. 2010a. „Zhodnocení valenční teorie volebního chování na základě otevřených otázek ohledně důvodů volební neúčasti.“ *Naše společnost* 8(2): 11–20.
- Linek, Lukáš. 2010b. *Zrazení snu? Struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jejich důsledky*. Praha: SLON.
- Linek, Lukáš, Ivan Petrušek. 2016. „What’s Past is Prologue, or is it? Generational Effects on Voter Turnout in Post-Communist Countries, 1990–2013.“ *Electoral Studies* 42(2): 78–90.
- Marsh, Michael. 1991. „Accident or Design? Non Voting in Ireland.“ *Irish Political Studies* 6(1):1–14.
- Nevitte, Neil, André Blais, Elisabeth Gidengil, Richard Naderu. 2009. „Socioeconomic Status and Nonvoting: A Cross-National Comparative Analysis.“ Pp. 85–108 in Hans-Dieter Klingemann (ed.). *The Comparative Study of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press.
- Prokop, Daniel. 2017. „Největší volební otazník: účast mladých a úspěch protestních stran, říká sociolog Daniel Prokop.“, rozhovor pro www.info.cz (dostupné na <http://www.info.cz/volby/volby-2017/nejvetsi-volebni-otaznik-ucast-mladych-a-uspech-protestnich-stran-rika-sociolog-daniel-prokop-17596.html>)
- Schuessler, Alexander. 2000. *The Logic of Expressive Choice*. Princeton: Princeton University Press.
- Wattenberg, Martin P. 2002. *Where Have All The Voters Gone?* Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Wattenberg, Martin P. 2008. *Is Voting for Young People?* New York: Pearson Longman.
- Wray-Lake, Laura, Daniel Hart. 2012. „Growing Social Inequalities in Youth Civic Engagement? Evidence from the National Election Study.“ *PS: Political Science & Politics* 45 (3): 456–461.